

UOT: 332.338.49:911.37

KƏND YERLƏRİNİN DAYANIQLI İNKİŞAFI VƏ YAŞAYIŞ SƏVİYYƏSİNİN YAXŞILAŞDIRILMASI

Elnur Tahir oğlu Ələkbərov

Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin dissertantı

e-mail: elekberov.elnur78@mail.ru

Xülasə

Məqalədə kənd yerlərinin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi və kənd əhalisinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması təhlil olunmuşdur. Kənd yerlərinin dayanıqlı inkişafı üçün əsas amillər müəyyən edilmiş və kəndin inkişaf planının hazırlanması tövsiyə olunmuşdur.

***Açar sözlər:** kənd yerləri, dayanıqlı inkişaf, sosial infrastruktur, yaşayış səviyyəsi, inkişaf planı.*

Giriş

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılması və yüksək keyfiyyətli məhsul istehsalı, eyni zamanda, əhalinin ucqar kəndləri tərk etməməsi üçün kənd əhalisinin sosial infrastruktur obyektlərinə çıxışının və kənd yerlərində yaşayan insanların yaşayış mühitinin yaxşılaşdırılması qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri olmalıdır.

Kənd yerlərinin dayanıqlı inkişafı dövlət hədəf proqramının əsas məqsədi olmaqla bərabər kənd yerlərində rahat yaşayış şəraiti yaratmaq; kənd yerlərində əlverişli infrastruktur şəraiti yaratmaqla aqrar sahənin və emal sənayesinin inkişafında investisiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması; kənd yerlərində yüksək texnoloji iş yerlərinin yaradılmasının təşviqi; kənd yerlərində yaşayan vətəndaşların sosial əhəmiyyətli layihələrin həyata keçirilməsində iştirakının artırılması; kənd və kənd həyat tərzinə müsbət münasibətin formalaşdırılması olmalıdır.

Kənd yerlərinin dayanıqlı inkişafının əhəmiyyəti

Kənd yerlərinin dayanıqlı inkişafı kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal həcmünün artırılması, kənd təsərrüfatının səmərəliliyinin yüksəldilməsi, istehsal resurslarından effektiv istifadə edilməsi, kənd əhalisinin tam məşğulluğunun təmin edilməsi və əhalinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasını əhatə edir.

L.V. Proxorova görə, kənd yerlərinin dayanıqlı inkişafı üçün əsas amillər - müəssisələrin istehsal gücünün sabit artması və kənd yerləri əhalisinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına təsir göstərən sosial-mədəni, mənzil və digər inkişaf şərtlərinin yaxşılaşdırılmasıdır (3).

İ.N. Merenkov ərazinin dayanıqlı inkişafının dörd əsas amilini - sosial, iqtisadi, institusional və ətraf mühiti müəyyənləşdirir. Müəllif qeyd edir ki, bu amillərin öyrənilməsinə sistemə yanaşma kənd yerlərində baş verən prosesləri onların inkişafına inzibati və idarəetmə təsiri baxımından tam xarakterizə etməyə imkan verəcəkdir (2).

Əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması dövlətin ən vacib prioriteti və ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının perspektivli istiqamətlərindən biridir. İqtisadi və sosial islahatların həyata keçirilməsindəki əhəmiyyətli səhv hesablamalar kəndlə şəhər arasındakı fərqi kəskin artırmaqla bərabər ümumi əhalinin istehlak səviyyəsinin azalmasına gətirib çıxara bilər. Əslində L.V. Proxorovun yanaşmasında kənd yerlərinin inkişafında paralelliyinin olması öz əksini tapır. Yəni sosial infrastruktur inkişaf edərsə ondan istifadə səviyyəsi də yaxşılaşmalıdır, burada istehlak səviyyəsinin yüksəldilməsi başa düşülür. Bunun üçün kənd yerlərində təsərrüfatların inkişafı, gəlirlərin və məhsul istehsalının artırılması tələb olunur. Digər inkişaf şərtlərində isə ekoloji tarazlığın qorunmasının zəruriliyi başa düşülür. İ.N. Merenkovun yanaşması da maraqlıdır və tədqiqatda kənd yerinin dayanıqlı inkişafını müəyyən etmək üçün bu amillərin hərtərəfli öyrənilməsinə doğru yanaşma hesab edirik.

Kənd əhalisinin həyat səviyyəsi

Kənd əhalisinin həyat səviyyəsi əsasən kəndin sosial infrastrukturunun saxlanması və dövlətin özəl təsərrüfat sahələrinə dəstəyi ilə müəyyən edilir. Aparılan müşahidələr göstərir ki, sosial xidmətlərin göstərilməsi üçün faktiki xərclərin yalnız nisbətən az bir hissəsi büdcədən ödənilir və nəticədə, kənd yerlərində sosial xərclərin ümumi səviyyəsi zəruri həcmə çatmır. Əsasən aqrar sahəni dəstəkləmək üçün ayrılan büdcə vəsaiti, resurs potensialının qorunması və genişlənməsi ilə bağlı fəaliyyətlərə yönəldilir. Buna daxildir: məhsul istehsalının artırılmasının, torpaq münbitliyinin qorunmasının, texniki avadanlıqların alınmasının, toxum istehsalı və damazlıq heyvanların gətirilməsinin dəstəklənməsi.

Kənd yaşayış məntəqələrinin əhəmiyyətli bir hissəsi xidmət mərkəzindən uzaqdır və onlarla müntəzəm nəqliyyat əlaqəsi yoxdur. Kənd yerlərində lazımi kommunal xidmətlər (su və kanalizasiya, tullantıların daşınması və idarə olunması və s) çatışmır. Düzdür son illər Azərbaycan kəndlərinin qazlaşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır, lakin istehlakçı səviyyəsinin aşağı olması və limitlə qiymətlərin dəyişməsi mavi yanacaqdan yetərincə istifadə etməyə imkan vermir. Onu da qeyd etmək ki, son illər ərzində kəndlərdə yeni modul tipli məktəblərin tikilməsi istiqamətində addımlar atılmaqdadır və bu amil də kənddən şəhərə axının qarşısını alır, çünki milli mentalitetdə hər kəsin övladlarını savadlı görmək arzusu var. Mövcud kənd yol nəqliyyat şəbəkəsi kənd təsərrüfatı istehsalçıları və kənddə yaşayanların ehtiyaclarını ödəmir. Buna görə də kənddəki belə sosial-iqtisadi vəziyyətə görə həyat keyfiyyətinin daha da yaxşılaşmasına ehtiyac vardır və bu problemin həll olunması zəruridir.

Qeyd etmək ki, kənd yerlərində əhalinin məskunlaşmasını nizamlamaq üçün ilk növbədə müasir tələblərə cavab verən təhsil xidmətləri, tibbi, baytarlıq, mədəni, ticarət, nəqliyyat və digər növ xidmətlərin təşkili çox önəmlidir. Bunun üçün kəndlərin yerləşdiyi relyef, rayon mərkəzindən, magistral yollardan uzaqlığı nəzərə alınmaqla yeni standartlar sisteminin və mexanizmlərin hazırlanması tələb olunur. Yaradılan xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi onların maddi-texniki bazasının gücləndirilməsini şərtləndirir.

Kənd yerlərində olan sosial xidmətlər burada xüsusi bir həyat tərzi ilə əlaqəli özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Ucqar kəndlərdə nəqliyyatın əlçatanlığının və sosial xidmət sahələrinin maddi-texniki bazasının zəif olması ilə əlaqədar problemlər çox tez-tez olur. Bu problemləri həll etmək, sosial xidmətlərin keyfiyyətini artırmaq və kənd yerlərində sosial dəstəyi təmin etmək tələb olunur.

Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsinin 7.9.1 bəndində kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkişaf siyasəti üzrə potensialının gücləndirilməsi ilə bağlı məsələlər öz əksini tapmışdır. Burada kənd yerlərinin hər tərəfli öyrənilərək inkişaf planının (qısa, orta və uzunmüddətli) hazırlanmasının zəruriliyi göstərilmişdir (1).

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən 2005-ci ildə işsizlərin sayı əmək qabiliyyətli əhali sayının 7.3%-ni təşkil edirdisə 2019-cu ildə bu göstərici 4.8%-ə qədər azalmışdır. Araşdırmalar göstərir ki, məşğul əhəlinin 35-36%-i kənd təsərrüfatında çalışır. Bu sahədə çalışan əhali ölkə üzrə orta hesabla 2019-cu ildə müəyyən edilmiş normanın (2019-cu il üçün 40 saatlıq iş həftəsində iş vaxtının illik norması 1926 saat təşkil edir (4)). 15-20% qədərini məşğul olmuşdular. 2019-cu ildə yoxsulluq səviyyəsi 4.8% təşkil etmişdir. Əhəlinin kənd təsərrüfatında işləməsinə baxmayaraq bu sahədən əldə edilən gəlir kifayət qədər yüksək deyil. Yəni əldə edilən gəlirlər mövcud ehtiyacları tam ödəmir.

Kənd yerlərində insan resurslarının və yüksək ixtisaslı kadrların çatışmazlığı öz növbəsində kənd yerlərdə ümumi inkişafa mənfi təsir edən əhəmiyyətli bir problemə çevrilir. Mövcud əmək haqqı səviyyəsi, eləcə də yerlərdə fəaliyyət göstərən qurumlardakı (məktəb, tibb, mədəniyyət və s.) iş şəraiti gənc yaradıcı insanları işə cəlb etməyə lazımı dərəcədə kömək edə bilmir

Nəticə

Nəzərə almalıyıq ki, ölkəmizin regionlarında yaşayan əhəlinin əmək qabiliyyətli hissəsinin əsas hissəsi kənd təsərrüfatında çalışır. Üstəlik kənd təsərrüfatı əhəlinin gəlirlik səviyyəsinə görə aşağı təbəqəsinin əsas yaşayış mənbəyidir. Yaxın gələcəkdə aqrar sahədə məhsuldarlığa mənfi təsir edən iqlim dəyişikliyi nəticəsində kənd təsərrüfatı istehsalı ilə əlaqəli təbii resurslar artan təzyiqlə altında olacaqdır.

Kənd yerlərinin dayanıqlı inkişafı və əhəlinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün kənd yerlərinin inkişaf planının işlənilib hazırlanması məqsəduyğundur. Kəndlərdə mövcud vəziyyəti və imkanları öyrənilməklə (rayon mərkəzindən uzaqlığı, relyefə görə yerləşməsi, əhali sayı, təsərrüfatların əsas fəaliyyət istiqamətləri, mövcud infrastruktur və s.) sistemli təhlil əsasında inkişaf planının hazırlanması və həyata keçirilməsi kənd yerlərində davamlı və dayanıqlı inkişafa yol açır. Sistem təhlilindən istifadə kənd yaşayış məntəqəsində əsas fəaliyyət sahələrini müəyyənləşdirməyə və təsvir etməyə imkan verir. Bunlara istehsal sahəsi, idarəetmə və infrastruktur sahəsi, habelə kənd yaşayış məntəqələrində əlverişli iş şəraitinin qorunması aid edilir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir, 177 s.
2. Меренкова И.Н. Модели устойчивого развития сельских территорий района. И.Н. Меренкова, В.Н. Перцев и (др.).-Воронеж: ГНУ НИИЭОАПК ЦЧР России, 2011. -49 с.

3. Прохорова Л. В. Устойчивое социально-экономическое развитие села Челябинской области в условиях вступления России в ВТО (Текст): монография / Л. В. Прохорова, О. Д. Рубаева.- Челябинск : ЧГАА, 2013.- 88 с.
4. <https://muhasib.az/>

E.T. Alakbarov

Dissertant of the Agricultural Economics Research Center

Sustainable development of rural areas and improvement of livingstandards

Summary

The article analyzes the provision of sustainable development in rural areas and improve the living standards of rural population. The important factors for sustainable development of rural areas were identified and the development of rural development plan was recommended.

Keywords: *rural area, sustainable development, social, economic, infrastructure, livingstandart, development plan.*

Е.Т. Алекперов

Диссертант Центра аграрных исследований

Устойчивое развитие сельских территорий и повышение уровня жизни

Резюме

В статье анализируется обеспечение устойчивого развития сельское территорий и повышения уровня жизни сельского населения. Были определены основные важные факторы для устойчивого развития сельских территорий и рекомендована разработка плана развития села.

Ключевые слова: *сельская местность, устойчивое развитие, социальная, экономическая, инфраструктура, уровень жизни, план развития.*